

tere på end tidligere værkers. Og den giver dermed en solidt funderet introduktion til et enkelt hjørne af et meget stort og mangeartet emne, nemlig 1200-tallets arbejde med at undersøge, hvad sandhed er og hvorledes man meningsfyldt argumenterer for den.

Kurt Villads Jensen

WILHELM VON TRIPOLIS: *Noticia de Machometo/De statu Sarracenorum*. Kommentierte lateinisch-deutsche Textausgabe von Peter Engels. Echter Verlag Würzburg/Oros Verlag Altenberge 1992, 464 s., DM 88,80 (= Corpus Islamo-christianum: series latina; 4).

Wilhelm af Tripolis er et scoop for udgiverne af serien Corpus Islamo-christianum, som begyndte sin virksomhed i 1985 og har markeret sig med en række spændende og veludførte udgivelser af kristne middelalderlige beskrivelser af islam. Peter Engels udgave er nok den bedste endnu, både hvad angår det håndværksmæssige, filologiske arbejde; og fordi den har vidtrækkende betydning for vor opfattelse af forholdet mellem kristendom og islam i 1200-tallet, i det sidste korstogsårhundrede.

Peter Engels leverer det afgørende nådestød mod den tanke, at der opstod en teologisk begrundet kritik af korstogene i 1200-tallet, og at en fredelig mission vandt udbredelse som et bevidst alternativ til den væbnede kamp mod saracenerne.

Denne opfattelse blev udtrykt med stigende styrke i tiden omkring anden verdenskrig, blandt andet af den amerikanske historiker P.A. Throop og af et antal nutidige historikere inden for dominikanerordenen, som også Wilhelm af Tripolis i sidste halvdel af 1200-tallet tilhørte.

Netop Wilhelm af Tripolis er blevet fremdraget som det bærende eksempel bag argumentationen for dette fredelige alternativ til korstog. Hans værk *De statu* afsluttes med ordene: »Og således, ved simpel Guds tale og uden brug af filosofiske argumenter eller militærmagt, vil muslimerne som fredelige får søge Kristi dåb og indlemmes i Kristi fåreflok. Det sagde og skrev han, som allerede ved Guds virke har døbt mere end tusind muslimer«. Disse ord er blevet citeret af vist alle, der på et plan blot lidt over det helt banale har skrevet om korstogstanken.

Peter Engels har to ting for: Han har fundet en ny version af teksten, nemlig *Noticia*, som han overbevisende påviser er Wilhelms egen, og som er skrevet i 1271. *De statu*, som moderne historikere har bygget så meget på, er altså en senere afskrift, som også trækker på andre kilder, blandt andet den melkitiske partiark Euthycius' historieværk *Perlesnoren* fra før 940. *Perlesnoren* var skrevet på arabisk, som kompilatoren af *De statu* ikke kunne, så måske har det været tilgængeligt for ham i oversættelse gennem Wilhelm af Tyrus' længe søgte men stadig forsvundne 1100-tals værk om de orientalske regenter.

Der er to kronologiske holdepunkter for *De statu*. Et af dens forlæg er fra 1273, og det ældste kendte håndskrift med *De statu* blev skrevet i første halvdel af 1300-tallet. Kompilationen af teksten kan være foregået på et hvilket som helst

tidspunkt herimellem, og Peter Engels giver gode argumenter for at foreslå en relativt sen datering.

De Statu og Noticia er forskellige af intention et meget langt stykke hen ad vejen. *Noticia's* udgangspunkt er teologisk, og det indeholder en grundig gennemgang af udvalgte koransteder, som skal bevise, at koranen implicit har en opfattelse af Jesus og af Jomfru Maria, som ligner den kristne.

Noticia indeholder en beskrivelse af islams tilblivelseshistorie, hvoraf det fremgår, at koranen først er samlet efter Muhammeds død, hvad der svækker argumentet for at den er åbenbaret; og at Muhammed var en fortrukket løgnagtig horkarl, kort sagt ikke i besiddelse af de egenskaber, der skal til for at være en profet. Desuden indeholder den en meget fyldig beskrivelse af fredagsbønnen.

Denne teologiske gennemgang munder ud i en opfordring til kristne prædikanter og teologer om at rejse sig mod disse fejltagelser, bekæmpe dem og redde de ulykkelige fra djævelens net. *Noticia* er, i sin beskrivelse af Muhammed og i sin holdning til islam, helt på linie med andre tilsvarende værker fra 1200-tallet. Wilhelm af Tripolis er intet alternativ til hovedstrømmen af litteratur om islam, hverken med sine meninger eller med sit kendskab – det lykkes endda Peter Engels at sandsynliggøre, at Wilhelm ikke har kunnet arabisk, hvad man ellers uden videre har antaget indtil nu.

De statu's vægt ligger på det historiske stof, og det teologiske (overtaget fra *Noticia*) bruges ikke eller kun lidt. Her kommer så den anden ting, Peter Engels har for: Han påviser, at *De statu* ikke udtrykker nogen teologisk begrundet kritik af korstogene, som den citerede slutsætning isoleret betragtet kunne forlede til at tro.

Den bærende tanke i *De statu's* beskrivelse af samtidige muslimer er, at islam står lige for sin undergang. En række profetier er blevet opfyldt og viser, at en trediedel af alle muslimer vil falde for sværdet (og det må netop være korsfarernes sværd), en trediedel skal gå til grunde i ørkenen, og den sidste trediedel skal gå over til kristendommen. Dermed bliver spørgsmålet om korstog af ringe interesse for værket. Desuden optræder *De statu* i håndskrifterne sammen med tekster, som giver udførlige anvisninger på at føre korstog; den er altså ikke af samtiden blevet anset for korstogskritisk.

Disse to ting viser Peter Engels sideløbende. Det er nødvendigt af kompositions-mæssige grunde, fordi han begynder sin præsentation med en glimrende forskningsoversigt, som både er grundig, reel og med bid. Ikke så få af tidligere historikers tanker »ist völliig aus der Luft gegriffen«.

Pædagogisk havde det måske gjort det nemmere for den uforberedte læser, hvis Peter Engels havde understreget betydningen af fundet af *Noticia* stærkere fra begyndelsen af: Med *Noticia* bliver det klart, at Wilhelm af Tripolis ikke adskilte sig fra sin samtid. Med fundet af *Noticia* må *De statu* omdateres, måske er den slet ikke fra 1200-tallet. Endelig viser en nærlæsning af *De statu*, at den ikke er korstogsfjendtlig. Peter Engels komponerer sin bog anderledes, så at disse synspunkter først udvikles undervejs; til gengæld gengiver hans udgangspunkt i forskningshistorien langt bedre selve forskningsprocessen.

Selve tekstudgaverne er konsekvent gennemførte og meget grundige, og kommenteringen er en grube af oplysninger i sig selv. Den eneste lille bitte anke er, at Peter Engels ganske enkelte steder i sit noteapparat henviser til diskussioner

i indledningen uden sidehenvisning, således at man ikke kan bruge det tekst-kritiske apparat 100% uden først af gennemlæse de 189 siders indledning.

Udgaven af begge tekster følges af en paralleloversættelse til tysk. Dermed bliver bogen anvendelig på alle niveauer af universitetsundervisning og præsenterer ikke alene en fremragende forskningsindsats, men også et nemt tilgængeligt indblik i korstogtidens kristne tanker om islam og i eftertidens historiske arbejde med dem.

Kurt Villads Jensen

Birgitta, hendes værk og hendes klostre i Norden red. af Tore Nyberg. Odense Universitetsforlag 1991. viii, 526 pp., ill., 6 kort. Pris 268 kr.

I en rigtig erkendelse af, at der også findes en værdifuld forskning om Birgitta af Vadstena uden for Sverige og Finland har Birgittaspecialisten Tore Nyberg søgt at bringe nordiske (og enkelte andre) Birgittaforskere sammen ved et i marts 1990 afholdt symposium i Mariager. Resultatet er det foreliggende bind afhandlinger, der blev udsendt i anledning af 600-året for helgenindens kanonisation 7. oktober 1391.

Bidragene koncentrerer sig bevidst om tre hovedemner: 1) Birgitta, Maria, kvinder og mænd 2) De nordiske birgittinerklostres placering i det sociale og kulturelle miljø samt i fromhedslivet 3) Tekstkritiske og litteraturhistoriske undersøgelser af Åbenbaringerne. Tilsammen giver de 26 afhandlinger et rigt facetteret billede af Birgitta og hendes nordiske klostre; men pladsen tillader desværre ikke at omtale dem alle. Kari Børresen giver en skarpsindig og lærd analyse af Birgittas teologi; derimod er det uheldigt, at Helga Koch i sin artikel om Birgittas lignelses-, symbol- og billedsprog kun henviser til Bibelen og de birgittinske tekster. Læseren har således svært ved at efterprøve forfatterens udsagn om påvirkning fra ikke-bibelske skrifter. Spændende er også Roger Anderssons gennemgang af prædikenernes motiver, og når han spørger (p. 501), om den skik at gå omkring kirkegården skal sidestilles med den at gå rundt om kirken, og hvortil der kunne være aflad knyttet, er svaret bekræftende. Der er en række eksempler derpå i danske afladsbreve fra årene 1386-1388 i *Diplomatarium Danicum* 4. række III (Kbh. 1993).

Mest nyskabende, i hvert fald inden for dansk kirkehistorie, er dog det andet hovedtema om klostrenes sociale, kulturelle og fromhedsmæssige miljø. Alt for ofte har danske forskere kun studeret klostrenes godshistorie; men her er en samling afhandlinger, der bør kunne ægge forskerne til tilsvarende undersøgelser af andre klostre. Anmelderen har især glædet sig over Jens E. Olesens gennemgang af Birgittinerordenens forhold til unionskongerne (der kan suppleres med John Linds grundige afhandling om Magnus Erikssons korstog mod Novgorod under første hovedtema), og over de socialhistoriske undersøgelser af klostrenes støttekreds (Kaare Rübner Jørgensen, Aarre Läntinen), nonnernes rekruttering (Curt Wallin) og »karrieremuligheder« inden for klostret (Ruth Rajamaa). Erik Gunnes' gennemgang af Munkeliv klostres grundlæggelse, første blomstring og nedgang efter ødelæggelsen i 1455 viser, at klostret gik fallit ca. 1530, altså inden reformationen. Selv om den skotske reformation først slog igennem omkring 1560, var en række kirkelige bygninger gået i forfald allerede inden. Der synes her at